

1. Alternativa perspektiv på utvärdering

1.1. Portföljmetodik - en kvalitativ undervisnings- och evalueringsmetod under utveckling

Sauli Takala

Utvärderingen anses ofta som ett problem. Beslutsfattarna, politikerna och den stora allmänheten tycks ofta anse att det är svårt att veta hur bra skolsystemet fungerar. Skolsystemets, skoladministrationens och skolans legitimitet ifrågasätts ömsesidigt mera eller mindre radikalt. Alla de här nivåerna utvärderas mer eller mindre systematiskt men tolkningar accepteras inte utan vidare. Det hörs röster som påstår att utvärderingen har genomförts ensidigt och resultaten tolkats utan att ta kontextuella faktorer i beaktande. Lärare anser ofta att utvärdering och bedömning är svårt och en del lärare skulle helst slopa båda så snart som möjligt. Eleverna har ofta mindre positiva erfarenheter och minnen av utvärderingen. Varför då ha utvärdering om den belastas med så många problem?

Orsaken är troligen den att utvärderingen i själva verket utgör en väsentlig del av all verksamhet. Den formella bedömningen hade antagligen inte behövts i nuvarande omfång men utvärderingen tycks ingå som en väsentlig del av sakkunnig aktivitet, inte bara i slutet utan i planeringsskedet, under processen och slutligen när processen är över och det - ofta - föreligger en konkret produkt. Utvärderingen är en form av metakognitiv aktivitet, något som antagligen spelar en stor roll i effektiv verksamhet.

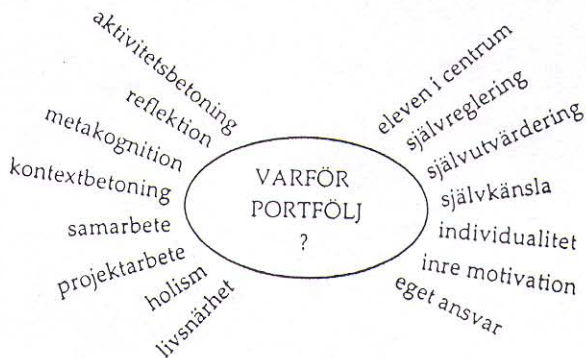
Om utvärderingen är oundviklig, då lyder frågan: Hur borde utvärderingen utvecklas så att den uppfyller alla relevanta kriterier? Vilka krav kan ställas på utvärderingen? Oberoende av tidpunkt, kan det krävas att:

- * utvärderingen ger svar på väsentliga frågor
- * utvärderingen ger pålitlig information
- * utvärderingen är ekonomisk/effektiv

I nuläget anses det ganska allmänt att utvärderingen står inför flera utmaningar:

- * Utvärderingen och undervisningen bör överensstämja med varandra. Båda bör basera sig på en enhetlig syn på inläring och innehåll.
- * Utvärderingen bör reflektera verkligheten så bra som möjligt m.a.o. hur kunskaper och färdigheter används utanför skolan.
- * Utvärderingens konsekvenser för invididen bör beaktas mera noggrant än tidigare. Det är särskilt viktigt att akta sig så att utvärderingen och bedömningen inte försvagar elevernas självkänsla. Tvärtom bör man med alla medel och medvetet försöka hitta varje elevs starka sidor, betona framsteg i inläringen och på så sätt hjälpa till att bygga upp en positiv självbild.
- * Utvärderingen bör bringa i dagen inlärningsprocesser och -strategier mera konsekvent än tidigare.
- * I utvärderingen bör traditionell elevbedömning systematiskt kompletteras med elevernas självutvärdering.
- * Lärarna och skolorna bör mera systematiskt utvärdera sin verksamhet, dess utgångspunkter, verksamhetsformer och resultat.

Det här innebär att det behövs en ny "utvärderingskultur". Portfölj-utvärderingen är intressant därför att den målmedvetet har utvecklats som ett "alternativ" som försöker beakta ovannämnda krav (se Fig. 1).

Figur 1. De teoretiska begrepp som finns som bakgrund för utvärderings- verksamheten (Linnakylä, Pollari & Takala, 1994, s. 13).

En sociokonstruktivistisk inlärnings syn

- elevens aktivitet avgörande
- mål → kriterier, avgörande vad eleven gör
- ny kunskap — gammal kunskap
- aktivitet — kontext och kulturbundenhet
- social interaktion viktig i inläring
- individens aktivitet reflekterar egen och omgivningens kultur
- initiativförmåga och "mod" beroende av självkänsla

Portfölj-evaluering är en elevcentrerad utvärdering söker finna nya metoder som är båda livsnära och ansluter sig till inlärningskontexten. Gemensamt för de här metoderna är bl. a.:

- * De är så nära som möjligt elevens inlärningsituation och reella äkta inlärningsuppgifter
- * De är inte bara provuppgifter utan också en väsentlig del av studier och inläring
- * De inriktar sig på både inlärningsprocessen och dess resultat
- * De betonar särskilt tillämpning av kunskap, kritiskt tänkande och förmåga att lösa problem
- * De betonar helst elevens egen produktion än att svara på lärarens eller utomståendes provkonstruktörens frågor
- * De innehåller snarare omfattande projektuppgifter som integrerar kunskaper och färdigheter inom flera ämnen än skilda provuppgifter, samt kooperativ inläring
- * De fokuserar inte bara på kunnande utan också på inlärningsstrategier och deras (metakognitiva) styrning samt på att inlärningsattityder utvecklas
- * De försöker att uppvisa inlärnings kvaliteten och starka sidor än dess mängd och svagheter

Portföljen som processevaluering

Definition portfölj:

Portfölj avser ett material som mångsidigt representerar elevens kunnande och som eleven själv har plockat ihop från alla de arbeten som han/hon har åstadkommit under en viss studieperiod.

Portföljen innehåller också en redovisning av inlärningskontexten av elevens bästa arbeten och kriterierna för valet, samt en självutvärdering av hela portföljmaterialet där eleven beskriver sin inlärningsprocess,

hur den lyckats, vilka de starka sidorna i hans/hennes inläring är, elevens allmänna utveckling och slutligen planerna för fortsatta studier (jfr. Bilaga 1).

Vasa/1.11.1994

Standards for the Assessment of Reading and Writing. IRA & NCTE
Joint Task Force on Assessment, 1994

Utvärderingsprinciperna

Mål

1. Elevernas bästa (intressen) är det viktigaste i utvärderingen.
2. Utvärderingens främsta syfte är att befrämja undervisning och inläring.
3. Utvärderingen skall visa prov på - samt möjliggöra - en kritisk granskning av läroplanen.
4. Utvärderingen måste beakta och reflektera läsningens och skrivandets intellektuellt och samhälleligt komplexa karaktär samt den viktiga roll som skolan, hemmet och samhället spelar i utvecklandet av läs- och skrivfärdigheten.
5. Utvärderingen måste vara rättvis och opartisk.
6. Utvärderingens konsekvenser är den första, och samtidigt den viktigaste, synpunkten när man fastställer utvärderingens validitet.

Förverkligande

7. Läraren är den viktigaste utvärderingsagenten.
8. Flera synpunkter och dokument av olika slag måste användas i utvärderingen.
9. Utvärderingen bör ske inom skolsamfundet.
10. Alla parter i utbildningen - elever, föräldrar, lärare, skolmyndigheter, beslutsfattare och medborgare - bör få sina röster hörda när man utvecklar, tolkar och rapporterar utvärderingen.
11. Föräldrarna bör få vara aktiva deltagare i utvärderingen.